

Міжнародна економіка

Світлана ВОВК

**ВПЛИВ ТЕРОРИЗМУ
НА МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ**

Резюме

Висвітлено і виокремлено основні тенденції розвитку туризму в сучасному світовому господарстві та значущість для економік окремих країн. Розглянуто основні підходи до визначення тероризму як політичного ризику, його види та джерела й ефекти. Досліджено взаємозв'язки між тероризмом та туризмом. Розглянуто шляхи уникнення та мінімізації негативних ефектів тероризму.

Ключові слова

Туризм, міжнародний туризм, турист, тероризм, терористичний акт.

Класифікація за JEL: L83.

© Світлана Вовк, 2015.

Вовк Світлана, канд. екон. наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

«Єдине, що необхідне для триумфу зла, – це щоб добрі люди нічого не робили».

Едмунд Берк

«Занепокоєння і тривога з приводу забезпечення захисту і безпеки туристів ніде не дінуться, і світ туризму повинен навчатись жити і працювати з цим відчуттям як чимось уповні нормальним і звичайним».

З документів ЮНВТО

Нині в міжнародному бізнесі реалізують різні підходи щодо прогнозування розвитку ситуації, програми ризик-менеджменту тощо. Основною метою цих заходів є уникнення або ж мінімізація негативних наслідків на введення бізнесу в тій чи іншій країні. Це ж стосується і туризму. З усіх груп ризиків економічних, екологічних тощо найскладніше з управлінням політичними ризиками. Адже настання політичних ризик-ситуацій дуже складно передбачити, а тим більше важко спрогнозувати масштаби ризик-ефектів, тривалість та наслідки дії цих ситуацій.

Метою статті є визначення впливу тероризму на розвиток міжнародного туризму. Завданнями статті є дослідити значення туризму та тенденції його розвитку в сучасному світі; висвітлити основні підходи до визначення тероризму як політичного ризику, його видів та джерел й ефектів; шляхи уникнення та мінімізації негативних ефектів тероризму.

Сучасні тенденції розвитку туризму в світі. Туризм виник як життєво важлива галузь, характерна значним ефектом приросту доходів і зайнятості, надходжень іноземної валюти, зростанням інших секторів, яка також зумовлює розвиток зв'язку та інфраструктури. У більшості країн світу туризм є пріоритетною галуззю економіки та предметом програм регіонального розвитку між країнами-партнерами.

Світова криза торкнулась усіх сфер, у тому числі й туризму. Незважаючи на глобальні економічні виклики, за останній період розвиток міжнародного туризму перевершив очікування та прогнози: згідно з даними барометру міжнародного туризму Світової організації туризму (ЮНВТО) число прибувань у 2013 р. зросло на 5 %, досягнувши рекордної позначки в 1 млрд 087 млн. Загалом ЮНВТО прогнозує, що темпи зростання становитимуть +3,8 % щороку в період 2010–2020 рр. (прогноз на 2014 р. – 4–4,5 %). Остан-

нім часом найбільшим попитом користувались такі туристичні напрямки: Азіатсько-Тихоокеанський регіон (+6 %), Африка (+6 %) і Європа (5 %). Серед субрегіонів лідирували Південно-Східна Азія (+10 %), Центральна і Східна Європа (+7 %), Південна і Середземноморська Європа (+6 %), Північна Африка (+6 %) [3].

На думку Генерального секретаря ЮНВТО Талеба Ріфаї, «сектор туризму продемонстрував свою чудову здатність пристосовуватись до змін ринкових умов, сприяючи економічному зростанню і створенню робочих місць по всьому світу, незважаючи на економічні та геополітичні виклики. Фактично, туризм відносять до числа небагатьох секторів, які позитивно впливають на більшість економік світу» [12].

Показники ключових ринків, з яких спрямовуються туристи, розвинутих країн були порівняно скромнішими. Франція (+6 %) відновила свої позиції після слабких результатів 2012 р., а в США, Великобританії, Канаді й Австралії туристичні витрати зросли на 3 %. На відміну від попередніх країн, Німеччина, Японія та Італія повідомили про скорочення витрат на виїзний туризм. До числа інших ринків, які розвиваються та досягли суттєвого зростання витрат на виїзний туризм, відносять Туреччину (+24 %), Катар (+18 %), Філіппіни (+18 %), Кувейт (+15 %), Індонезію (15 %), Україну (+15 %) та Бразилію (+14 %) [3].

Світова туристична організація Організації Об'єднаних націй прогнозує до 2020 р. щорічне зростання туристичних витрат, які, врешті-решт, становитимуть 2 трлн дол. (тобто, 5 млрд на день) та зростання кількості іноземних туристів до 1,5 млрд осіб. Близький Схід отримає пальму першості в потоках туристів, переважно завдяки величезним природним, історичним і культурним ресурсам, які приваблюють туристів з усієї земної кулі. У доповіді, опублікованій журналом Global Futures, підраховано, що кількість туристів у регіоні буде більшою, ніж 150 мільйонів осіб у 2020 р. (для порівняння: 61 млн у 2009 р.) [3].

Значення туризму для низки економік світу важко переоцінити. Наприклад, візьмемо такі країни Близького Сходу, як Єгипет, Йорданія, Ліван. Туризм у цих країнах є одним з основних джерел експорту та надходження валюти. Також туризм є одним з найбільших секторів зайнятості населення в цих країнах. Так, у Єгипті в індустрії туризму зайнято 2,5 млн осіб, що становило 11 % зайнятості в 2010 р. та 22 % експорту країни. У Лівані доходи від туризму в 2011 р. становили 38 % ВВП, і пряма й непряма зайнятість, відповідно, – 9,3 % і 33,4 % від загальної зайнятості в країні. У 2007 р. туризм був основним джерелом валютних надходжень в Йорданії та становив 16,9 % ВВП країни [1].

З іншого боку, туризм – це набагато більше, ніж частка доходів у структурі ВВП та зайнятості населення. Туризм – це індустрія особистих контактів та міжкультурних комунікацій. Успішна індустрія туризму потребує політичної

стабільності, миру, безпеки і потенціалу для діалогу між різними групами людей. Вона є динамічною, конкурентоспроможною галуззю, що вимагає здатності постійно адаптуватись до мінливих потреб споживачів, а задоволення їхніх бажань та безпеки і є ключовим напрямком туристичного бізнесу.

Для будь-якого регіону чи країни в контексті привабливості та залучення туристів важливим є геополітичний контекст у забезпеченні стабільності й безпеки в регіоні.

Тероризм: поняття, причини виникнення, останні дослідження.

Упродовж останніх 50 років на туризм негативно впливали природні лиха, війни, економічні кризи та тероризм. Однак події 11 вересня 2001 р. мали сильніший вплив, аніж будь-яка криза в новітній історії того часу. Наслідки 11 вересня по-різному відчували різні провайдери на туристичному ринку. Авіаперевезення суттєво скоротились. Страх до польотів призвів до розвитку наземного транспорту для здійснення подорожі в одному географічному регіоні. Уряд США надав 15 млн дол. під заставу для авіаційної галузі, аби запобігти її руйнуванню. 260 000 осіб втратили роботу. У великих містах до 30 % скоротилась кількість гостей у готелях. Ірландія, Мексика, країни Карибського басейну відчували зменшення американців, які бажали подорожувати авіасуднами. Служби таксі, магазини, ресторани та інші сектори відчували негативний вплив цих терористичних актів.

До перших прикладів тероризму в історії людства можна віднести випадок, який мав місце в VI ст. н. е., коли єврейські патріоти організували групу сектантів і розгорнули терористичну компанію проти Римського панування в Палестині, аби римляни покинули Палестину.

Спостерігається зростання тероризму в останні 20 років. У цей період уперше зафіксовано прояв тероризму з використанням зброї масового знищення: у 1995 р. в годину-пік в метро м. Токіо було здійснено так звану «заринову атаку». Тоді загинуло 12 осіб та 5500 осіб постраждало. У 1995 р. загальна кількість смертельних випадків від міжнародного тероризму зменшилась (1995 р. – 165 осіб, 1994 р. – 314 осіб), але кількість осіб, які отримали поранення, збільшилась у десятки: 1995 р. – 6291 осіб, з них 5500 осіб у результаті газової атаки в токійському метро.

І все ж таки, інтерес до феномену «тероризм» останніми десятиліттями відчутно зріс після подій 11 вересня 2001 р. в США.

Одним з перших, хто офіційно ввів термін «тероризм», був Едмунд Берк у XVIII ст. Він у своїй праці «Роздуми про революцію у Франції» критикував систематичне використання терору урядом Франції.

Нині існують різні підходи до визначення поняття «тероризм». Ось деякі з них. Державний департамент США визначає тероризм як «заздалегідь сплановане політично мотивоване насильство проти беззбройних мирних жителів і військовослужбовців субнаціональними групами, як правило, при-

значене впливати на аудиторію. Міжнародний тероризм визначено як теракт за участю громадян або території більш ніж однієї країни» [8].

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом»:

- тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей;
- терористичний акт – злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій;
- міжнародний тероризм – здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, у тому числі за підтримки державних органів окремих держав, з метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі діяння, пов'язані з викраденням, захопленням, вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю і здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження [14].

За твердженням С. Сонмеза, тероризм – умисне застосування насильства або загрози насильства проти цивільного населення з метою досягнення цілей, які можуть бути політичними і/або релігійними [8]. Транснаціональний тероризм – терористичний інцидент в одній країні, який охоплює жертви, цілі, установи або громадян інших країн [13].

П. А. Карбер стверджував, що «тероризм – це «символічний акт», який можна аналізувати подібно до інших комунікацій. Він уміщує чотири основні компоненти комунікаційного процесу в рамках боротьби з тероризмом: 1) передавач повідомлення (терорист); 2) отримувач повідомлення (мета повідомлення терориста); 3) повідомлення (терористичний акт із використанням індивідуальних або інституційних жертв); 4) зворотний зв'язок (реакція одержувача, вимоги терористів)» [7].

Дослідження, які аналізують причини тероризму, сфокусовано на двох аспектах: громадські (цивільні) свободи; економічний розвиток.

Країни, які перебувають у перехідному стані між політичною свободою та авторитарним режимом, більш схильні до терористичної небезпеки. Високий рівень демократії, доходів і відкритості в країнах походження зменшує ймовірність конфлікту. Економічний аспект аналізують як на макро-, так і на мікрорівні. З макроекономічної точки зору, вплив на розвиток тероризму незначний, особливо в розвинутих країнах.

У ході аналізу тероризму з мікроекономічної точки зору дослідження зосереджено на аналізі впливу на специфічні галузі, такі як туризм, міжнародна торгівля, прямі іноземні інвестиції.

У таблиці 1 представлено огляди досліджень політичних ризиків останніх років.

Таблиця 1

Огляди досліджень політичних ризиків

Огляд	Мета	Основні висновки
Aon, Global Risk Management Survey 2013	Оцінки найважливіших ризиків, з якими сьогодні зіштовхуються організації	Політичний ризик посідає 10 позицію в рейтингу серед 49 ризиків. Уперше політичний ризик увійшов до десятки топ-ризиків. Прогнози: через три роки політичний ризик посідатиме 6 місце в рейтингу.
Ernst & Young, Business risks facing mining and metals 2012–2013	Оцінки бізнес-ризиків у гірничодобувній та металургійній промисловості	У 2012 р. ресурсний націоналізм перемістився на перше місце в списку топ-десятки бізнес-ризиків у гірничодобувній і металургійній галузях, піднявшись із сьомого місця в 2008 р.
Protiviti and North Carolina State University's ERM Initiative	Визначити через рейтинги, які ризики будуть впливати на діяльність організації найближчих 12 місяців	Ризик невизначеності політичного лідерства на національному і міжнародному ринках серед ризиків, які обмежують зростання, був третім з 20 ризиків. Нормативні зміни і зростання кількості перевірок контролювальними органами та їх вплив на товари, сервіс-виробництво і постачання були на першому місці.
Association for Financial Professionals and Oliver Wyman Risk Survey 2013	Оцінити фактори, що, як очікується, найбільше впливатимуть на прибуток організації протягом найближчих трьох років	За прогнозами, політичний ризик посів четверте місце серед 20 ризиків, які найбільше впливатимуть на прибуток організації протягом найближчих трьох років. Політичний ризик також посів четверте місце в плані складності прогнозування.

Джерело: <http://www.miga.org/documents/WIPR13.pdf>.

Як видно з інформації, представленої в табл. 1, роль політичних ризиків зростає і ця тенденція, що підтверджується цими ж дослідженнями, буде розвиватись і надалі.

Аналіз середовища, у якому формуються та функціонують терористичні угруповання, допомагає зрозуміти суть тероризму. Умови середовища є випереджальними індикаторами того, що буде «формувати» середовище. Так, у заможному і забезпеченому середовищі, швидше за все, будуть формуватись нові вчені та професіонали різних сфер. На противагу цьому, злидні та бідність будуть формувати банди та інші постійні злочинні елементи [8]. Тобто, як стверджує С. Сонмез, країни, які прагнуть подолати хвороби, голод та інші соціально-економічні та екологічні проблеми, у яких спостерігається зростання чисельності населення та які характеризуються поєднанням проблем, можуть «живити» тероризм [8]. Терористичні організації можуть легко вербувати потенційно нових членів, пропонуючи кращі умови для людей, які живуть у несприятливих умовах.

З іншого боку, Е. Шмідт стверджував, що політичний ризик – це вимоги політики приймаючої країни у сфері обмеження бізнес-операцій. Виокремлюють три категорії ризику: ризик трансферту; операційний ризик; (контроль) право власності (експропріація або конфіскація). Також Е. Шмідт виокремив відмінності між «ризик-подією» і «ризик-ефектом».

Ефект терористичного акту важко спрогнозувати і прорахувати. Адже його відлуння може тривати від кількох місяців до декількох років (за умови зростання ймовірності терористичного акту).

Боротися з тероризмом дуже важко, і викоренити його неможливо (по своїй суті, він – злочин). Основною проблемою тут є брак ресурсів, як людських, так і грошових, що необхідні для моніторингу функціонування терористичних груп та реалізації заходів щодо уникнення тероризму. Варто зазначити, що моніторинг терористичних груп, їхньої поведінки не є запорукою запобігання терактам.

Вплив тероризму на туризм. Зрозуміло, що туризм є важливим для розвитку економіки країни. Але що ж відбувається, коли розвиваються негативні умови, такі як тероризм?

Вплив тероризму на стан економіки країни може бути величезним: призводити до зростання безробіття, чисельності безпритульних, дефляції, злочинності та інших економічних та соціальних негараздів. Важко оцінити вплив тероризму на розвиток туризму в будь-якій країні. Адже наслідки виходять за рамки видів діяльності, безпосередньо пов'язаних із туризмом, зокрема авіакомпаній, готелів та закладів громадського харчування, галузей, які постачають проміжні чи кінцеві товари. Тобто, це впливатиме на всі сфери суспільного життя, зокрема й економіки, тією чи іншою мірою.

Тероризм має тривалий негативний вплив на доходи, які не може бути відновлено. Місцеві виробники, які не мають коштів для підтримки свого бізнесу під час такого затишшя (на відміну від великих корпорацій), у діловій активності змушені будуть згорнути свою діяльність. Звільнені працівники змушені будуть шукати нові місця роботи.

У 1975 р. В. Метьюз говорив про недостатнє приділення уваги політичним дослідженням у туризмі – аналізу політичних ризиків. Однією з найяскравіших сфер туризму, де особливо проявляються впливи та ефекти політичних ризиків, є глобальні готельні мережі. Розгортаючи свою діяльність у «новій» країні чи ринку, вони реалізують інвестиційні проекти. У цьому контексті ТНК як міжнародні інвестори оцінюють, як правило, економічні ризики. Революція в Ірані (1979 р.) сприяла поверненню та фокусуванню уваги на оцінці ймовірності та потенціалу політичних ризиків. Як правило, політичні ризики не може бути точно визначено. Зазвичай використовують кілька підходів до визначення ризик-ситуацій: 1) передбачувані та 2) спонтанні події. Варто пам'ятати, що не можна ототожнювати політичну нестабільність та політичний ризик. Це абсолютно різні поняття [15].

Так, С. Кобрін стверджував, що нестабільність – це особливість або характерна риса загального середовища, тоді як ризик – це щось більш вузьке, обмежене у фокусі прямого впливу на компанію чи конкретний проект. Однак дослідники, розробляючи проекти в тій чи іншій країні, роблять головний акцент в аналізі політичних ризиків на стабільність.

Отже, за критерієм часу тероризм – це короткострокове явище, а політична нестабільність може бути характерною від короткострокової до довгострокової дії.

На сьогодні проведено багато досліджень тероризму, але недостатня їх кількість сфокусована на впливі тероризму на туризм.

Турист, плануючи подорож, таким чином намагається створити позитивні моменти у своєму житті: очікування від відвідування цікавих місць, ознайомлення з культурами та особливостями, традиціями інших народів тощо.

Однак терористичні акти здійснюють зовсім інші ефекти на своїх жертв: по-перше, це пам'ять про подію; по-друге, як результат, зміна способу життя людей – свідків цієї події. Іншими словами, «негативний пізнавальний ефект».

Тероризм негативно впливає на туризм, змінюючи ставлення до мотивів подорожі.

Так, після вибухів на Балі цю країну було визначено політично нестабільною. Протягом тижня після нападу туроператори дуже швидко зняли з продажу свої святкові програми з курортів Балі та Індонезії. Усе це відбулось

у високий туристичний сезон. Відсоток завантаження в середньому зменшився від 75 % до 14 % [4, 14]. Рівня до 12.10.2002 р. змогли досягти лише через 2 роки.

12 жовтня 2002 р. м. Кута (Балі) було вбито 202 людини та 209 поранено, що звичайно, негативно вплинуло на потік туристів у наступний високий сезон (-23,45 %).

Коли виникає, або ще гірше, зростає терористична загроза, іноземні туристи можуть переглянути своє рішення щодо відвідування тієї чи іншої країни.

Окрім того, тут існує ще один ефект впливу тероризму на туризм – «ефект узагальнення»: туристи, які сприймають загрози тероризму в одній країні, як правило, припускають, що цілі регіони є ризикованими. Наприклад, середземноморські країни відчули суттєве зменшення потоків туристів у 1991 р. під час війни в Персидській затоці. Такий побічний ефект тероризму на країну, яка не є учасником конфлікту, може призводити до зменшення потоків туристів. У науковій літературі виокремлюють так звані «внутрішні» і «зовнішні» кільця. Відповідно, до першого відносять країни, які є прямими учасниками конфлікту, а країни з регіону – до другого.

З іншого боку, як показали крос-культурні дослідження, туристи по-різному сприймають тероризм.

Однак тероризм – це єдиний фактор, який має «затяжний ефект» невідомості та безпеки, оскільки це не лише майнові втрати, а й тілесні ушкодження, аж до смерті. У результаті: 1) витрати на квитки включають вартість додаткових і більш жорстких заходів безпеки в аеропортах та інших місцях (служби безпеки аеропортів кардинально змінили політику забезпечення безпеки); 2) зросла роль і вартість страхування, особливо страхування цивільної відповідальності. Вартість страхування і перестраховування зросла, та не всі приватні страховики готові покривати втрати від терористичних атак.

Поряд із цим, ряд дослідників виокремлюють схожі риси між тероризмом та туризмом: перетин кордону, залучення громадян різних країн світу, використання подорожі та комунікаційних технологій. Турист – це легка мішень: туристи на відпочинку є найбільш вразливими. Ріхтер стверджував, що терористи атакують туристів для досягнення стратегічних цілей.

Загалом, до основних причин тероризму в туризмі відносять такі ситуації: 1) наявність осіб, які виступають проти розвитку туризму; 2) негативне і принизливе ставлення туристів до місцевого населення; 3) зіткнення культур (так званий дисонанс «забруднення культури»). Згадаймо ще один приклад: масовий розгром, учинений мусульманською молоддю нігерійського м. Кадун, яка повстала проти проведення в столиці цієї країни конкурсу «Міс Світу». Це стало певним символом загострення протистояння між західною цивілізацією і рухом радикального ісламу.

У широкому розумінні терористичні цілі класифікують на революційні (антиурядові, повалення режиму); субреволюційні (політичні та кадрові зміни). За Л. Ріхтером, терористичні цілі поділяють на: ідеологічні (національна боротьба, довгострокові); стратегічні та тактичні (більш мотивовані, короткострокові) [7].

Існують й інші причини тероризму проти туристів і туристичних цілей, зокрема запобігання міжкультурним контактам та діалогам. Тероризм перешкоджає можливості краще і глибше розуміти «інших». У широкому розумінні, тероризм відносно туристів – це політично чи культурно мотивований акт. Існують різні випадки, які показують вплив тероризму на туризм: атаки в Мумбаї, Делі, Ассам, Лондоні, Єгипті тощо. Це докладання зусиль тих, хто бажав нашкодити світу, шляхом використання тактики терору, щоб відлякати туристів від готелів. Отже, як уряд, так і суспільство, мають бути зацікавлені у формуванні та реалізації далекоглядної політики щодо боротьби з тероризмом.

Найбільш відвідувані туристами туристичні об'єкти (наприклад, статуя Свободи, Ейфелева вежа тощо) є хорошими місцями донесення послання терористів до широких мас людей. На жаль, такі інциденти відбуваються час від часу в різних країнах. Нині жодна країна не застрахована від прояву тероризму. Ці прояви, своєю чергою, демонструють, яким чином терор перешкоджає вільному пересуванню людей у світі.

Мінімізація наслідків тероризму. Ринки країн світу нині являють собою значний невикористаний потенціал для інвесторів індустрії туризму. І одну з ключових ролей тут відіграє Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ) (англ. Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA)) – одна з п'яти інституцій Групи Світового банку, заснована в 1988 р. Місія БАГІ – стимулювання прямих іноземних інвестицій у країни для підтримки економічного зростання, скорочення масштабів бідності та поліпшення умов життя людей. Це здійснюють шляхом страхування політичних ризиків: надання гарантій проти деяких некомерційних ризиків для інвестицій у країнах, що розвиваються (див. табл. 2); надання послуг з вирішення спорів для гарантованих інвестицій; проведення наукових досліджень та обміну знаннями в рамках мандату для підтримки іноземних прямих інвестицій у ринки, що розвиваються.

БАГІ страхує прямі іноземні інвестиції від втрат, пов'язаних з (або спричинених): неконвертованістю валюти й обмеженням переказів; експропріацією; війною, громадянськими заворушеннями, тероризмом; порушенням умов договору; несплатою фінансових зобов'язань.

Заходи для виправлення ситуації та відновлення довіри споживачів мають вирішальне значення для відновлення стабільного туристичного потоку. Це починається із заходів з підвищення безпеки і доведення їх до загального відома (Світова туристична організація, 2001 р.).

Таблиця 2

Вибрані проекти БАГІ в туризмі

№	Інвестор / Отримувач гарантій	Проект	Приймаюча країна	Сума гарантій (\$М)
1	Azalaï Hotels S. A. of Mali, Мали	Azalaï Abidjan Hotel	Кот-Д'Івуар	7,4
2	Société Malienne de Promotion Hôtelière, Мали	Compagnie Hôtelière du Golfe	Бенін	1,4
3	Tamboho International Ltd., Маврикій	Tamboho Hotel	Мадагаскар	0,7
4	Société Malienne de Promotion Hôtelière, Мали	Société Burkinabé de Promotion Hôtelière	Буркіна-Фасо	2,9
5	Société Malienne de Promotion Hôtelière, Мали	Société Burkinabé de Promotion Hôtelière	Гвінея-Бісау	0,6
6	Louvre International Ltd., Маврикій	Grand Hotel du Louvre S. A.	Мадагаскар	2,3
7	Société Malienne de Promotion Hôtelière, Мали	Société Guinéenne de Promotion Hôtelière	Гвінея-Бісау	0,6
8	The Marvin M. Schwan Charitable Foundation, США	Grupo del Istmo de Papagayo, S. A.	Коста-Ріка	38,3
9	Ge.Por.Tur. s. a. s., Італія	Giorgi Alfo Sh. p. k.	Албанія	1,6

Джерело: складено автором за офіційними даними www.miga.org.

Важливо поширювати інформацію, зокрема і через ЗМІ. Комунікації в період кризи є дуже важливими для поінформованості населення. Це один з найпростіших і дієвих методів мінімізації наслідків такого типу кризи.

Проактивний підхід, який забезпечує адекватну і чесну інформацію, буде зберігати і підвищувати довіру до індустрії подорожей і туризму.

Уряди країн можуть протистояти тероризму шляхом встановлення норм і правил. Реакція на тероризм від уряду залежить від того, скільки коштів виділено на запобігання тероризму на своїй території та вирішення цієї проблеми у світі.

Уряд країни повинен вбачати не лише необхідність превентивних заходів на території своєї країни, а й розуміти глобальний характер цієї проблеми. Як стверджували С. Сонмез і Е. Грефе, ескалація тероризму з 1970-х років була пов'язана з масовими комунікаціями та миттєвим доступом до глобальної інформації.

Перед туристичною індустрією постає серйозна дилема: якою ж має бути антитерористична політика в галузі? Багато менеджерів вважають, що жорсткі заходи можуть «відлякати» не лише терористів, а й охочих подорожувати. Достатньо відвідати будь-який аеропорт, щоб зрозуміти, що багато заходів безпеки, впроваджених після 11 вересня, скоріше створюють перешкоди для пасажирів, ніж захищають їх. Варто навести як приклад одну цитату з фільму «Людина року» (США). Коли героя стрічки Добса запитали про його позицію в питаннях безпеки, він відповів: «Боюсь, що заходи і так доволі жорсткі. Якщо ви проходите паспортний контроль, то знаєте, що будете змушені стояти в черзі. Підходиш до офіцера за куленепробивним склом, він бере ваш паспорт, дивиться на фото, потім знову на вас, потім знову на фото і запитує: «Чому ви підстриглись?». «Не знаю, для самоствердження». У них там камера. Він робить вашу фотографію, потім порівнює з попереднім знімком. Знаєте, ці хлопці суворі!... Ну, а тим часом на півдні країни чотири мільйони незаконних емігрантів переходять кордон. З ліжками та тумбочками... А потім у вас на очах шмонають вісімдесятип'ятирічну бабусю в ходунках. Подумайте, якщо вже бабусі в ходунках підуть у терористи, то наша пісня – проспівана» [16].

У США нова Комісія з безпеки на транспорті вже почала переоцінку вжитих заходів. Зокрема, необхідно перебудувати систему безпеки готелів і мотелів. Адже найчастіше терористи діють не імпульсивно, а заздалегідь вивчивши всі підходи до вибраних цілей і слабких місць у їх охороні [12]. Сучасна система антитерористичних заходів потребує суттєвих змін, враховуючи інтеграційні процеси, розвиток технологій, а також глобальний характер цієї проблеми.

Успіх туристичної індустрії в XXI столітті можуть гарантувати лише безпека і високий рівень обслуговування. Причому безпека посідає перше місце. Як уже зазначалось, ціна безпеки дуже висока: найм і навчання кадрів, обладнання, програмне забезпечення тощо. Тут варто пам'ятати, що лише почуття захисту буде рушійною силою в обранні подорожі туристами. Безумовно, ризики присутні завжди. Однак це не може бути виправданням небезпеки. Тому керівна ланка індустрії туризму повинна вжити заходів, щоб уникнути ризику на всіх етапах кожної подорожі – від переїзду до відвідування ресторанів і культурної програми.

Навіть продемонстрований економічний успіх не може бути захисним щитом для міжнародного туризму. Природні та техногенні катастрофи не можуть зрівнятися з масштабами загрози і небезпеки, які супроводжують тероризм чи інші політичні потрясіння, що можуть залякати та відлякати потен-

ційних туристів. Останніми десятиліттями почастишали прояви міжнародного тероризму, їх неминучий вплив на туризм став об'єктом уваги багатьох дослідників. Увага і далі продовжує зростати в силу ескалації нестабільної політичної діяльності та, в результаті цього, зростання загрози для туристів. Варто пам'ятати, що туризм і сам може бути передумовою розпалювання політичних, релігійних, соціально-економічних або культурних образ.

Література

1. Basu K., Marg V. S. Impact of Political Instability and Terrorism in the Tourism Industry of Three Middle-East Countries: an Econometric Exploration. – Gujarat, India. – 2010. – 14 p.
2. Fernanda L., José T. Economics and Terrorism: What We Know, What We Should Know and the Data We Need. Proceedings of the 10th Annual International Conference on Economics and Security. – 2006. – 62 p.
3. Kereselidze D. A Perspective on Tourism in the BSEC Countries. – March, 2013. – 40 p.
4. Koroma A. The Ongoing Effect of Terrorism on the Hospitality & Tourism Industry. – Ball State University – Muncie, Indiana, May, 2011.
5. Llorca-Vivero, R. Terrorism and international tourism: new evidence. Defence and Peace Economics, 2008, 19(2), 169–188.
6. MIGA: Supporting Tourism and Hospitality Investments <http://www.miga.org/documents/tourismbrief.pdf>.
7. Robert A. Poirier. Political Risk Analysis and Tourism <http://www.glerl.noaa.gov/seagrant/ClimateChangeWhiteboard/Resources/Mac3/toruism%20political%20risk%20analysis.pdf>.
8. Sönmez, S. Tourism, Terrorism and Political Instability. Annals of Tourism Research, 25(2):416(1998). <http://www.elsevier.com/>
9. Teitler S., Bental B. Terrorism Risk and Its Impact of Tourism // Working paper series – Economics of National Security: ENS-WP 13-2010. – May, 2010. – 34 p.
10. World Investment and Political Risk, 2013. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 2014. – 88 p.
11. www.miga.org.
12. www.unwto.org/

13. Yaya, M. (2009). Terrorism and tourism: the case of Turkey. *Defence and Peace Economics*, 20(6), 477-497.
14. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.
15. Impact of Terrorism on Tourism. <http://sumedhakalia.wordpress.com/2009/10/25/impact-of-terrorism-on-tourism/>
16. Человек года (Man of the Year) <http://citaty.info/quote/295282>.

Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2015 р.